ASIA

Eduskunnan tarkastusvaliokunta

Valtiontalouden tarkastusviraston vuoden 2025 tarkastuskertomus

Yhteisöille maksettavat valtionavustukset, niiden myöntäminen,
käytön valvonta ja tuloksellisuuden arviointi

Kiitos mahdollisuudesta tulla kuultavaksi.

Valtionavustukset ovat keskeinen osa järjestöjen rahoitusta

Taide- ja kulttuurialalla yleisavustukset järjestöille ovat merkittävä rahoitus. Järjestöt ovat olennainen osa taiteen ja kulttuurin ekosysteemiä.

Usein kuulee päättäjiltä toiveita, että toimijoita pitäisi olla vähemmän, mutta se on monesti epärealistinen tavoite. Jokaisella taiteenalalla on aivan omanlaisensa toimintalogiikka ja verkostot, joiden tunteminen vaatii tietämystä ja osaamista, jota kertyy järjestöihin ja siellä työskenteleville henkilöille. Jokaisella taide- ja kulttuurialalla on omanlaisensa ongelmat ja niiden ratkaisukeinot. Yhdistämisellä ei voida poistaa tai vähentää kunkin toimialan ongelmia, niitä pystytään vain hoitamaan vähemmän, jos on vähemmän toimijoita.

Järjestöt ovat käytännössä taiteilijoiden ainoa tukiverkosto. Harvalla on varaa palkata omaa agenttia tai manageria, joka huolehtisi sopimus- ja muista juridiikan osaamista vaativista asioista. Suurin osa on oman järjestönsä antaman tiedon ja neuvojen tai antaman oikeudellisen avun varassa. Nykyisin esimerkiksi sosiaaliturva ja verotus vaativat erityistä osaamista, jota ei voi olettaa olevan yksittäisillä taiteilijoilla. Tällä kaikella kertyvällä tiedolla järjestöt voivat auttaa sekä yksitäisiä jäseniä että tuoda esille yhteiskunnallisia ongelmia ja vaikuttaa niiden ratkaisemiseen.

Järjestöjen sopimus- ja veroneuvonta parantavat taiteilijoiden mahdollisuuksia tulla toimeen työllään. Nykyisin valtionavustuspäätöksissä on rahoitusta rajoitettu siten, että sillä ei saa antaa sopimusneuvontaa eikä veroneuvontaa. Samaan aikaan kuitenkin valtionavustuksen myönnön kriteerinä on luovan alan kasvun edistäminen.

Järjestöjen toimintaan vaikuttaa myös muut kulttuurin rahoitukseen liittyvät asiat: kun kulttuurilta leikataan, taiteilijoiden toimeentulomahdollisuudet heikkenevät, ongelmat lisääntyvät ja järjestöjen työmäärä kasvaa. Pitää vaikuttaa rahoitukseen ja tuoda esille leikkausten vaikutuksia ja neuvoa jäseniä.

Esimerkiksi teattereihin kohdistuneet valtionavustusten leikkaukset johtivat välittömästi näyttelijöiden työllisyyteen ja toimeentuloon, koska vierailevien näyttelijöiden määrä ja ansiotaso romahtivat. Elokuvasäätiön rahoituksen leikkaukset ovat vähentäneet tuotettujen elokuvien määrää. Tuotantokannustimen tiukentuneet ehdot ovat vähentäneet suomalaisia tuotantoja ja siirtäneet tuotantoja ulkomaille. Ylen leikkaukset ovat vähentäneet draamatuotantoja. Kaikki nämä ovat vaikuttaneet näyttelijöiden työllisyyteen ja tuloihin ja samalla pienentäneet Näyttelijäliiton jäsenmakuista keräämää tuloa samalla kun ovat lisänneet liiton työmäärää.

Näyttelijäliiton yleisavustus

Näyttelijäliitto on ainoa organisaatio, joka edustaa valtakunnallisesti näyttelijöitä. Liitto toimii aktiivisesti kulttuuripolitiikan kentällä. Otamme osaa keskusteluihin, jotka koskevat teattereita sekä VOS-teattereita, vapaata kenttää eli nk. ryhmämuotoisia teattereita ja apurahoja, av-alaa (elokuva ja tv), Yleä ja niiden rahoitusta, edustamme näyttelijöitä tekijänoikeusasioissa ja olemme aktiivisesti vaikuttamassa ja mukana tekijänoikeuspolitiikkaan liittyvissä kysymyksissä, käymme keskusteluja apurahasäätiöiden kanssa, vaikutamme koulutuspolitiikkaan, edistämme nk. soveltavien taiteenmuotojen edistymistä jne. jne. Tällä hetkellä vaikutamme aktiivisesti tekoälyyn liittyvissä keskusteluissa. Kulttuuripolitiikan lisäksi vaikutamme sosiaaliturvaan ja työlainsäädäntöön liittyviin asioihin, jotta niissä huomioitaisiin paremmin luovan alan erityispiirteet.

Saimme aiemmin koko 2000-luvun valtionavustusta (ja jo sitä ennen) yleisavustuksena vuosittain 28.000-26.000 euroa. Avustusta haimme kulttuuripoliittiseen vaikuttamiseen, kansainväliseen toimintaan, viestintään sekä täydennyskoulutuksen järjestämiseen sekä harjoitustilan kustannuksiin. Järjestämme näyttelijöille vuosittain noin 20 kurssia tai tapahtumaa, joissa näyttelijät saavat täydennyskoulutusta esim. elokuva- ja tv-näyttelemiseen, erilaisiin näyttelijämetodeihin sekä vaikkapa nk. soveltavan teatterin keinoihin. Harjoitustilassamme näyttelijät voivat harjoitella nk. omia juttuja valmiiksi edullisella vuokralla.

Avustusta ei ole milloinkaan saanut kohdistaa ammattiyhdistystoimintaan eikä työttömyyskassatoimintaan.

Näyttelijäliiton toiminnan kokonaisbudjetti on vaihdellut vuosien aikana 450.000-600.000 välillä. Suurin osa on jäsenmaksutuloja. Näyttelijäliiton jäsenet (1350 maksavaa jäsentä) maksavat jäsenmaksua 1,6% tuloistaan. Liiton käyttöön jää noin 1-1,2% ja loppuosa on läpikulkuerä työttömyyskassan jäsenmaksuna.

Vuonna 2024 valtionavustuksemme leikattiin 26.000 eurosta 13.000 euroon ja vuonna 2025 emme saaneet enää valtionavustusta lainkaan.

Vuoden 2024 ja 2025 leikkaukset järjestöjen avustuksiin ja niiden vaikutukset

Leikkaukset ja vähennetyt avustukset ovat kohdistuneet eri tavalla eri toimijoihin. Yleisesti leikkaukset tulivat yllätyksenä, jopa shokkina.

Järjestöillä ei ole ylimääräisiä tulonlähteitä. Osalla saattaa olla pitkän historian mukanaan tuomaa varallisuutta ja sen tuottoja voidaan käyttää paikkaamaan leikkauksia. Mutta kaikkiin leikkauksilla on ollut vaikutuksia jokaisessa leikkauksia kohdanneessa järjestössä. Esittelen muutamia tiedossani olevia vaikutuksia konkreettisesti.

Näyttelijäliitolta leikattiin kahdessa vuodessa valtionavustus kokonaan, mikä aiheutti 26.000 euron vähennyksen liiton rahoitukseen. Samaan aikaan näyttelijöiden tulot pienenivät ja liiton jäsenmaksutuotto väheni noin 30.000 eurolla. Yhteensä tulot ovat vähentyneet lähes 60.000 eurolla. Liitossa on päätetty käyttää säästöjä vielä vuosi 2026, mutta sen jälkeen joudumme leikkaamaan toiminnasta ellemme löydä lisärahoitusmalleja kuluvan vuoden aikana. Todennäköisesti leikkaus kohdistuu mm. täydennyskoulutukseen.

Suomen elokuvaohjaajien liitolla oli ennen leikkauksia osa-aikainen juristi/toiminnanjohtaja töissä kaksi päivää viikossa antamassa sopimusneuvontaa elokuvaohjaajille ja lisäksi yksi osa-aikainen sihteeri hoitamassa muuta järjestön toimintaa. Valtionavustus leikattiin 2024 tasosta 40.000 euroa/vuosi kokonaan yllättäen ja varoittamatta. Tämä tarkoitti suurta kriisiä pienelle organisaatiolle, joka ei edes tee työmarkkinatoimintaa. Lisäksi se tarkoitti toiminnan alasajoa siten, että juridista neuvontaa on tarjolla enää murto-osa entisestä, mikä heikentää ohjaajien neuvotteluasemaa entisestään. Käytännössä juuri kenelläkään elokuva-ohjaajalla ei ole mahdollisuutta käyttää neuvotteluissa agenttia.

Teatterin tiedotuskeskus Tinfolta leikattiin 63.000 euroa (370.000 eurosta 307.000 euroon), mikä tarkoitti sitä, että TInfosta irtisanottiin toinen viestintää hoitanut henkilö ja eläkkeelle jääneen kansainvälistymistä hoitaneen henkilön tilalle ei palkattu ketään. Tinfo hoitaa nykyisin tehtäviään 3,5 henkilön voimin: kerää teatterialan tilastot ja tietoa alasta, edistää teatterialan kansainvälistymistä sekä tiedottaa, viestii ja dokumentoi teatterialaa. Näin niukoilla resursseilla ei ole realistista hoitaa sille asetettuja tehtäviä.

Valvonnasta ja tuloksellisuuden arvioinnista

Meillä ei ole tietoa miten järjestöjen saaman valtionavustuksen valvonta tai tuloksellisuuden arviointi on tehty tai mitä mittaristoa niissä on käytetty.

Oma käsitykseni on, että eri järjestöjen saama rahoitus on rakentunut vuosien tai vuosikymmenien aikana vakiintuneeksi. Kunkin järjestön saaman avustuksen taustalla on ollut erilaisia syitä ja perusteluita. Esimerkiksi ammattiliittoina toimivat ovat aina saaneet suhteessa vähemmän rahoitusta, vaikka niiden toiminta ei juurikaan eroa muista taiteilijajärjestöistä, varsinkaan yhteiskunnallisen vaikuttamisen, kansainvälisen toiminnan tai viestinnän osalta.

Leikkausten osalta jäi monelle epäselväksi leikkausten kohdentaminen sekä määrän että valittujen järjestöjen osalta. Ilmeisesti niiden kohdentaminen ja määrä tehtiin kokonaisarvioinnilla suhteessa käytettävissä olevaan budjettiin.

Järjestöille myönnettävän yleisavustuksen osalta voi olla lähtökohtaisesti vaikea rakentaa yhtäläisiä tuloksellisuusmittareita, koska taiteenalat toimivat erilaisissa toimintaympäristöissä sekä kansallisesti että kansainvälisesti. Mutta varmaankin ainakin jäsenmäärän kehitys, omarahoituksen kehittyminen, järjestetyt tilaisuudet, kontaktien määrät, annetut lausunnot, medianäkyvyys jne. voisivat olla yhteisiä kriteereitä.

On välttämätöntä, että järjestöille on saatavissa myös yleisavustusta. Nykyään liian suuri osa rahoituksesta joudutaan hankkimaan hankkeille, joille ei jää jatkuvuutta ilman järjestöjä. Kaikkea ei voi mitata hetkellisillä hyödyillä, tarvitaan pitkäjänteistä eri taiteenalojen kehittämistä ja sille pitkäjänteisesti resursseja. Pelkästään taiteilijoiden rahoituksen varassa ei voida ylläpitää järjestöjä, koska taitelijoilla ei yksinkertaisesti ole siihen varaa.

Joka tapauksessa olisi suotavaa, että kaikille taiteilijajärjestöille taattaisiin yhtäläiset resurssit osallistumiseen yhteiskunnalliseen ja kulttuuripoliittiseen keskusteluun riippumatta taiteenalasta.

Lisäksi pitäisin erittäin tärkeänä, että valtionavustusta voisi käyttää myös sopimus- ja veroneuvontaan sekä sosiaaliturvaan liittyvään neuvontaan. Luovan alan kasvun edellytyksenä on, että taiteilijoilla on mahdollisuus tulla toimeen työllään. Ilman järjestöjä taiteilijoilla ei ole turvaverkostoa tukenaan oman toimeentulonsa edistämiseksi.

Helsingissä 3.3.2026

Elina Kuusikko
Toiminnanjohtaja

Liitteet

Näyttelijäliiton saamat päätökset 2023, 2024 ja 2025
Taulukko vuoden 2025 leikkauksista